

TÜRKİYE'DE ALKOLLÜ İÇKİ TÜKETİMİ

Sencer BUZRUL

Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK), Ankara, Turkey

Received: 21.03.2016

Accepted: 09.05.2016

Published online: 10.05.2016

Corresponding author:

Sencer BUZRUL, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK), 06520, Ankara, Turkey

E-mail: sencer.buzrul@tapdk.gov.tr & sencer.buzrul@gmail.com

Öz:

Bu çalışmada Türkiye'de 2004-2015 yılları arasındaki alkollü içki tüketimi incelenmiştir. Ülkemizde alkollü içki tüketiminin mevzuat, nüfus, yabancı turist sayısı ve vergilendirme (fiyat) gibi etkenlere bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Tüketilen içkilerin yarısından fazlasını bira oluşturmaktadır. 2004-2015 yılları arasında en düşük kişi başına tüketim 1,31 litre saf alkol ile 2005 yılında; en yüksek tüketim ise 1,55 litre saf alkol ile 2012 yılında görülmüştür. 2015 yılında ise kişi başına tüketim 1,39 litre saf alkoldür. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2010 yılı verilerine göre Türkiye'deki alkollü içki tüketimi dünya ortalamasının yaklaşık üçte biri kadardır. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de alkollü içki kullanımı erkeklerde kadınlardan daha fazladır. Alkollü içki ile ilgili etkin denetim mekanizmalarının geliştirilmesinin alkol kontrolü anlamında önemli olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alkol, Alkollü içki tüketimi, Saf alkol, Türkiye

Abstract:

Alcohol Consumption in Turkey

Consumption of alcoholic beverages in Turkey between the years 2004-2015 was investigated in this study. It was observed that consumption of alcoholic beverages in our country changes due to the factors such as legislation, population, number of foreign tourists and taxation (price). Beer constituted more than half of the consumed beverages. The lowest and highest per capita consumptions were 1.31 liters of pure alcohol in 2005 and 1.55 liters of pure alcohol in 2012, respectively between the years 2004-2015. The per capita consumption in 2015 was 1.39 liters of pure alcohol. The consumption of alcoholic beverages in Turkey was about one third of the average consumption of the world according to the data of World Health Organization in 2010. The consumption among men was higher than the women in our country as well as in the world. It was evaluated that developing active auditing mechanisms on alcoholic beverages will be important in terms of alcohol control.

Keywords: Alcohol, Consumption of alcoholic beverages, Pure alcohol, Turkey

Giriş

Alkollü içkiler, tütün mamulleri ve petrol ürünleriyle birlikte en yüksek vergiye tabi olan üç üründen biri olup, istihdam ve gelir yaratan çok yönlü üretim faaliyetleri ile tarımdan ulaşıma kadar uzanan bir yelpazede toplumun geniş kesimlerine doğrudan veya dolaylı katkı sağlayan bir sanayi dalı olarak ön plana çıkmaktadır. Ülkemiz açısından alkollü içkiler sektörü tarıma dayalı sanayi içinde yüksek katma değer yaratan bir sektör konumundadır (Anonim, 2008).

Öte yandan, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) dünyada 2 milyar kişinin alkollü içki (alkol) kullandığını, 76,3 milyon kişide alkol kullanım bozukluğu olduğunu bildirmektedir. Alkol, dünyada küresel hastalık yükünü oluşturan risk faktörleri içinde üçüncü sıradadır (DSÖ, 2011). Alkolün zararlı kullanımına bağlı ölümler, tüm ölümlerin % 4'üne (2,5 milyon) neden olmaktadır. Bu sayı HIV/AIDS, şiddet ve tüberküloza bağlı ölümlerin toplamından daha fazladır. Alkolün oral, özefagus, karaciğer ve meme kanseri için risk faktörü olduğu bilinmektedir. Kardiyovasküler hastalıklardan inme ve hipertansiyona neden olmaktadır. Bu sağlık sorunları dışında alkolün özellikle şiddet, kaza ve yaralanmalar gibi sosyal etkileri olması da halk sağlığı açısından önemini arttırmaktadır (Kraus vd., 2000).

Bu çalışmada ülkemizde 2004-2015 yılları arasındaki alkollü içki tüketimi değerlendirilmiştir. Ülkemizde piyasaya arz edilen içkiler ve yıllara göre arz miktarları, ülkemiz nüfusunun ve yabancı turist sayısının tüketime etkileri, tüketimdeki artış ve azalışın nedenleri de ayrıca ele alınmaya çalışılmıştır.

Alkollü İçki mi Alkollü İçecek mi?

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre içecek "içilen her şey, meşrubat" olarak, içki ise "içinde alkol bulunan içecek" olarak tanımlanmıştır (TDK, Güncel Türkçe Sözlük, 2016). Bu durumda 'alkollü içecek' veya onun yerine sadece 'içki' demek daha doğru bir yaklaşımdır. Ancak, mevzuata bakıldığında 'alkollü içki' tabirinin sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz (bkz. Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu'nun (TAPDK) yönetmelikleri).

Mevzuatımızda alkollü içki tabirinin kullanımı eskilere dayanmaktadır. Örneğin, 12/06/1942 tarihli ve 4250 sayılı "İspirto ve İspirtolu İçkiler İhbarı Kanunu'nda" ispirotodan kasıt alkoldür. Anlaşılan

odur ki, içki kelimesinin önüne ispirto (alkol) getirilerek alkol ifadesi güçlü bir biçimde vurgulanmak istenmiştir. Bu çalışmada da mevzuatta geçtiği şekliyle "alkollü içki" veya zaman zaman sadece "içki" ifadelerine yer verilecektir.

İçki Miktarı: Litre veya Litre Saf Alkol

Bilindiği üzere alkollü içkiler kategorilerine göre değişik oranlarda alkol içermektedirler. Dolayısıyla piyasaya arz edilen içkilerin miktarları değerlendirilirken toplam miktar olarak değil de toplam alkol miktarı (saf alkol veya mutlak alkol) üzerinden hesaplama yapılırsa daha sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Örneğin 10 milyon litre hacmen % 5 alkol içeren bira ve 2 milyon litre hacmen % 10 alkol içeren şarap piyasaya arz edilmiş olsun. Bu durumda toplam 12 milyon litre içki (bira+şarap) piyasaya arz edilmiştir, ancak piyasaya arz edilen bu iki farklı kategorideki içkinin içerdiği alkol miktarı farklı olduğundan bu toplam, tabiri yerinde ise elmalar ile armutları toplamaya benzemektedir. Daha doğru bir yaklaşımla bu iki içkiden 700 bin litre saf alkol (10 milyon × % 5 + 2 milyon × % 10) piyasaya arz edilmiş diyebiliriz. Bu durumda piyasaya arz edilen şarap miktarı toplam içki miktarının % 16,7'si iken saf alkole göre piyasaya arz edilen şarap (şaraptan gelen alkol) toplam alkol miktarının % 28,6'sıdır. Bu örnekte de görüldüğü gibi toplam içki miktarı ile içkinin içerdiği alkol miktarına göre hesaplamalar yapmak değişik sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada hesaplamalar ve değerlendirmeler saf alkole göre yapılmış, zaman zaman bilgilendirme amaçlı olarak içki miktarlarından da bahsedilmiştir.

Piyasaya Arz Edilen Alkollü İçkiler

Türkiye'de piyasaya arz edilen alkollü içkiler kategori bazında aşağıda incelenmiştir.

Mayalı (Fermente) Alkollü İçkiler

Bira

Türk Gıda Kodeksi Bira Tebliği'ne göre bira; sadece maltın veya malt ve ekstrakt maddelerinin öğütülüp, sıcak su ile belirli yöntemlerle işlenmesi sonucunda elde edilen şıranın; şerbetçiotu ile kaynatılması ve soğutulması, bira mayası ile fermente edilmesi ve dinlendirilmesinden sonra, filtre edilerek veya edilmeyerek, pastörize edilerek veya

edilmeyerek üretilen içinde çözünmüş halde karbondioksit bulunan bulanık veya berrak içkidir (Bira tebliği, 2006). Aynı Tebliğ'de biranın alkol derecesine göre sınıflandırılması yapılmış ve alkol-süz bira hariç, biranın hacmen % 0,5'den (% 0,5 hariç) % 10'a kadar (% 10 dahil) alkol içerebileceği belirtilmiştir. Ancak, piyasaya arz edilen (üretim + ithalat) biraların çoğunluğu hacmen % 5 alkol içermektedir.

Şekil 1'de saf alkol cinsinden toplam içki ve bira piyasaya arzı gösterilmektedir. Şekilden de görülebildiği gibi toplam içki piyasaya arzının yarısından fazlasını bira oluşturmaktadır. 2015 yılı verilerine göre 83,4 milyon litre saf alkol piyasaya arz edilmiş olup, bunun % 57,3'ü yani 47,8 milyon litresi piyasaya arz edilen biradan gelen alkoldür. 2015 yılında yaklaşık 47,8 milyon litre saf alkole karşılık gelen 908 milyon litre bira piyasaya arz edilmiştir. Toplam içki ve bira piyasaya arzı 2007'den 2012'ye kadar sürekli artarken son üç yılda inişli çıkışlı bir eğilim göstermektedir. Artış ve azalışların nedenlerine aşağıda değinilecektir.

Şarap ve köpüren şarap

Türk Gıda Kodeksi Şarap Tebliği'ne göre şarap; parçalanmış veya parçalanmamış yaş üzümün veya üzüm şirasının, kısmen veya tamamen alkol fermantasyonu ile elde edilen, coğrafi işaret ya da köken ismi tescilli yapılmış ya da yapılmamış ürün ifade etmektedir (Şarap Tebliği, 2009). Aynı tebliğe göre ülkemizde piyasaya arz edilen şaraplar hacmen en az % 9 (dahil) en fazla % 15 (dahil) alkol içermelidir. Köpüren şaraplar ise cinsine göre doğal köpüren, doğal yarı köpüren, suni köpüren veya suni yarı köpüren diye ayrıştırılmaktadırlar. Şekil 2'de saf alkol cinsinden şarap ve köpüren şarap piyasaya arzı gösterilmektedir. Şarap piyasaya arzı yıllara göre değişkenlik göstermekle birlikte son üç yılda az da olsa artış göze çarpmaktadır. 2015 yılında yaklaşık 7,8 milyon litre saf alkole karşılık gelen yaklaşık 64 milyon litre şarap piyasaya arz edilmiştir.

Diğer fermente içkiler

Bira ve şarap dışında piyasaya arz edilen diğer fermente içkiler şunlardır: aromatize şarap, aromatize şarap kokteyli, aromatize şarap bazlı içki ve meyve şarabı. Ancak bunlar toplam içki piyasaya arzında şarap ve özellikle biraya oranla çok düşük miktara karşılık geldiklerinden burada daha detaylı bir şekilde incelenmemişlerdir. 2015 yılında

yaklaşık 313 bin litre saf alkole karşılık gelen 3 milyon litreden biraz fazla fermente içki (bira ve şarap hariç) piyasaya arz edilmiştir.

Damıtık (Distile) Alkollü İçkiler

Rakı ve diğer distile içkiler

Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliği'ne göre rakı yalnızca suma veya tarımsal kökenli etil alkol ile karıştırılmış sumanın, 5000 litre veya daha küçük hacimli geleneksel bakır imbiklerde, anason tohumu (*Pimpinella anisum*) ile ikinci kez distile edilmesiyle sadece Türkiye'de üretilen distile alkollü içkidir (Distile Alkollü İçkiler Tebliği, 2005). Şekil 3'de rakı ve diğer distile içkilerin piyasaya arz miktarları yıl bazında gösterilmektedir. Yıllara göre bakıldığında özellikle 2010 yılından itibaren rakı piyasaya arz miktarı azalırken diğer distile içkilerin miktarı artmaktadır. 2010 yılından 2015 yılına kadar rakı piyasaya arzı saf alkole göre % 15,6 azalırken aynı aralıkta diğer distile alkollü içkilerin piyasaya arzı yine saf alkole göre % 42,4 artmıştır. Bu artışın en büyük nedeni votka ve viski piyasaya arzının artmış olmasıdır.

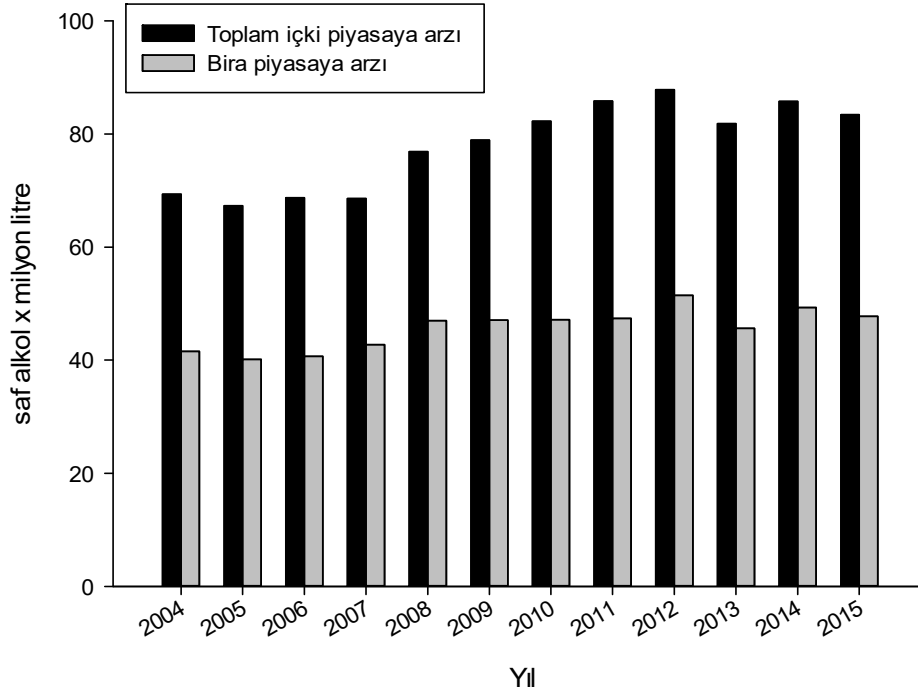
Rakı dışında piyasaya arz edilen içkiler arz miktar rakamlarına göre en yüksekte en düşüğe şu şekilde sıralanmıştır: votka, viski, cin, likör, diğer distile içkiler (tekila, ouzo, v.d.), rom, kanyak/brendi.

Alkollü İçki Tüketimi

Alkollü içki tüketimi piyasaya arz edilen içki miktarı olarak varsayılmaktadır (Şekil 1). Bu durumda 2004-2015 yılları arasında en düşük tüketim 67,3 milyon litre saf alkol ile 2005 yılında, en yüksek tüketim ise 87,8 milyon litre saf alkol ile 2012 yılında görülmüştür. 2015 yılında ise tüketim 83,4 milyon litre saf alkoldür.

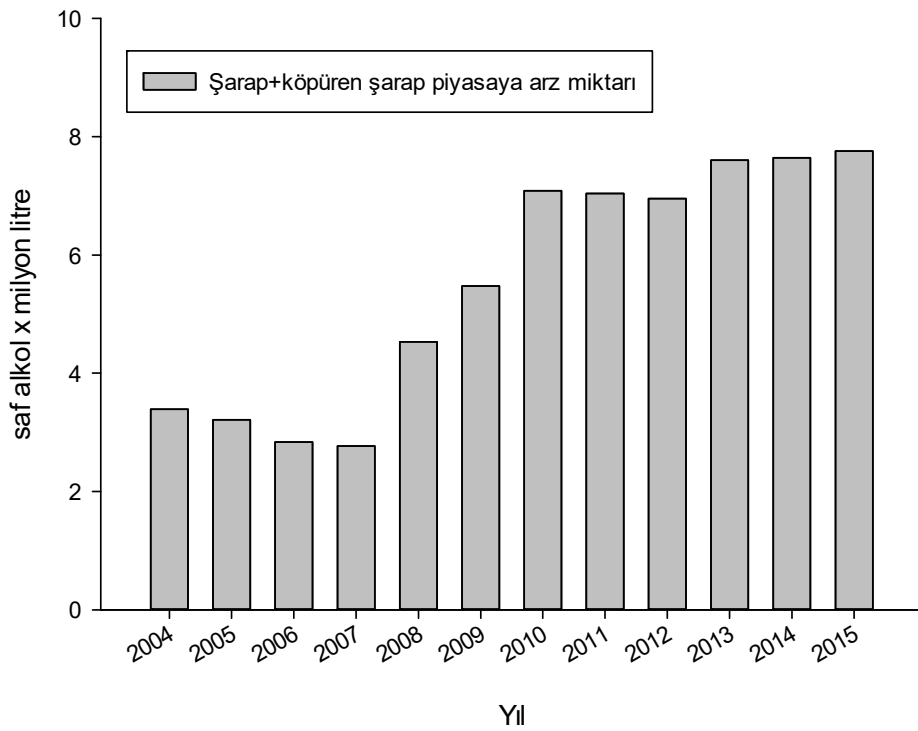
Kişi başına düşen alkollü içki tüketimi

Ülkemizde kişi başına düşen alkollü içki tüketimini piyasaya arz edilen içki miktarını 15 yaş üstü nüfusa bölerek hesaplamak mümkündür. Şekil 4'te yıllara göre kişi başına düşen içki tüketimi gösterilmektedir. Şekilden de görülebildiği gibi kişisel tüketim yıllara göre inişli çıkışlı bir eğilim izlemektedir. Ancak, 2007 yılından 2008 yılına geçerken dikkat çeken bir artış 2012 yılından 2013 yılına geçerken ise dikkat çeken bir azalış gözlemlenmektedir.

Şekil 1. Saf alkol cinsinden yıllara göre toplam içki ve bira piyasaya arzı (Kaynak: TAPDK)

Figure 1. Presentation of total alcoholic beverages and beer to the market in terms of pure alcohol with respect to years (Source: TAPDK)

Şekil 2. Saf alkol cinsinden yıllara göre şarap+köpüren şarap piyasaya arzı

Figure 2. Presentation of wine+sparkling wine to the market in terms of pure alcohol with respect to years (Source: TAPDK)

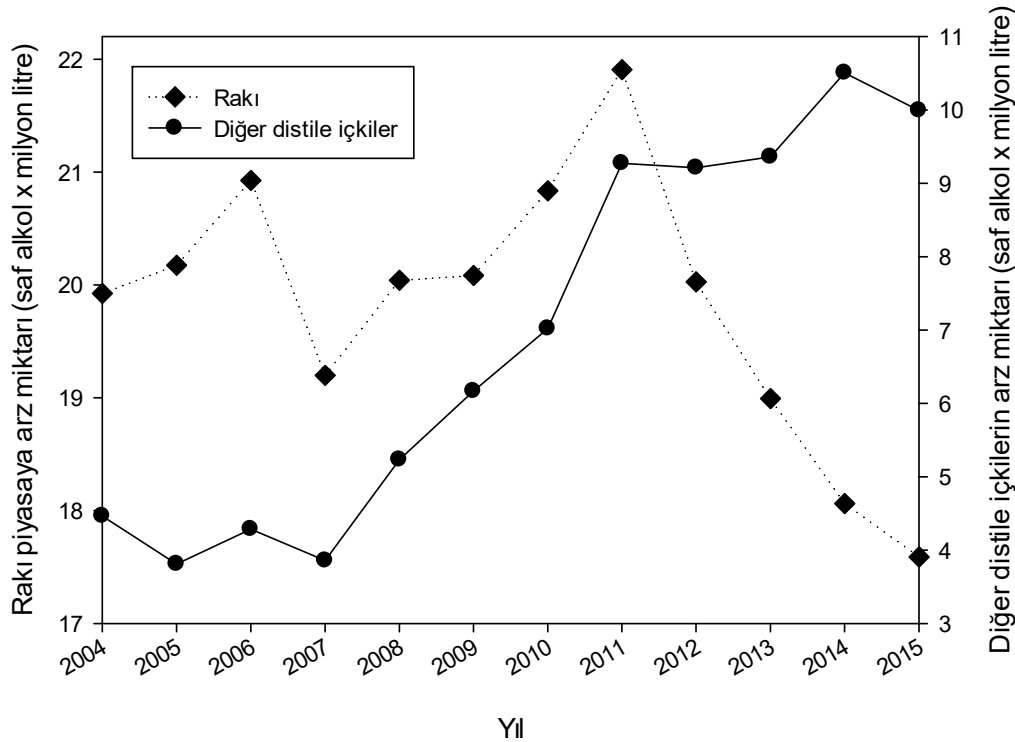
Söz konusu artışın nedeni 2007 yılında piyasaya arz edilen alkollü içkilere getirilen zorunlu bandrol uygulamasıdır. Bu uygulama ile birlikte 2008 yılında 2007 yılına göre piyasaya arzda önemli bir artış (%12) görülmüştür. Burada uygun bir örnek vermek gerekirse şaraptan söz etmek doğru olacaktır: 2007 yılında piyasaya arz edilen şarap+köpüren şarap miktarı 23,2 milyon litre (2,8 milyon litre saf alkol) iken bu rakam 2008 yılında 38,4 milyon litre (4,5 milyon litre saf alkol) olmuştur. Dolayısıyla kayıt dışı olan bir alanın en azından bir kısmı bandrol uygulaması ile kayıt altına alınmış ve piyasaya arz miktarı artmıştır. Bu artış tüketime de yansımıştır ancak bu artışı tüketimin artışı yerine kayıt dışının azalması olarak yorumlamak daha isabetli olacaktır (Buzrul, 2013a; Söylemezoğlu vd., 2015).

Öte yandan, 2013 yılındaki azalmanın söz konusu yılda çıkarılan ve kamuoyunda “alkol yasakları” ile adlandırılan mevzuat değişikliğine bağlı olabileceği düşünülmektedir. Burada da birayı örnek vermek uygun olabilir. Şöyle ki, 2012 yılında bira piyasaya arzı 998,9 milyon litre (51,5 milyon litre saf alkol) iken bu rakam 2013’de 878,9 milyon litre (45,7 milyon litre saf alkol)

olmuştur. Reklam ve promosyon yasakları, perakende satış kısıtlaması (22:00-06:00 saatleri arası perakende içki satışının yasaklanması) gibi uygulamalar diğer içkilere nazaran en çok birayı etkilemiş, bu da piyasaya arzı azaltmıştır. Bu azalmanın bir başka nedeni ise kayıt dışılığın artması olabilir. Ancak, bu son iki yorumla ilgili net bir bilgi bulunmamakta olup, bu yazarın kişisel görüşüdür.

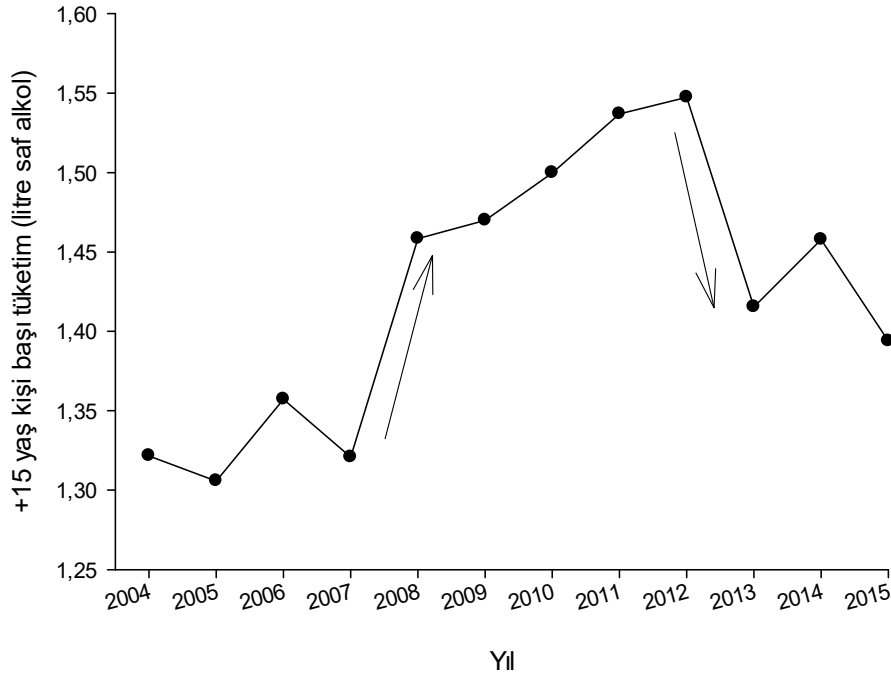
2004-2015 yılları arasında en düşük kişi başına tüketim 1,31 litre saf alkol ile 2005 yılında; en yüksek tüketim ise 1,55 litre saf alkol ile 2012 yılında görülmüştür. 2015 yılında ise kişi başına tüketim 1,39 litre saf alkoldür.

Şekil 5’te yıllara göre piyasaya arz rakamları ile 15 yaş üstü nüfus karşılaştırmalı olarak verilmiştir. 15 yaş üstü nüfus 2006’dan 2015’e sürekli artarken içki piyasaya arzı 2007’den 2012’ye sürekli artmıştır. Ancak söz konusu aralıktaki içkinin piyasaya arzı % 28,0 artarken (68,6 milyon litre saf alkolden 87,8 milyon litre saf alkole) 15 yaş üstü nüfus sadece % 9,3 (51,9 milyon kişiden 56,8 milyon kişiye) artmıştır. Dolayısıyla bu yıllarda da kişi başına tüketim artmış görünmektedir (Şekil 4).

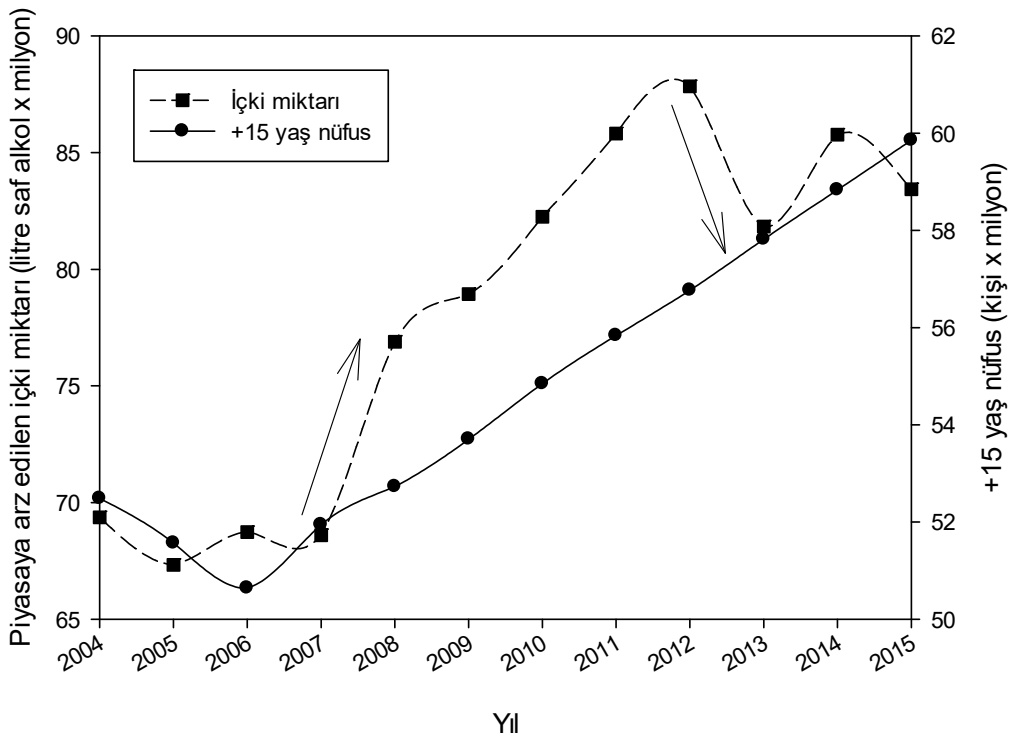
Şekil 3. Saf alkol cinsinden yıllara göre rakı ve diğer distile içkilerin piyasaya arzı (Kaynak: TAPDK)

Figure 3. Presentation of rakı and other spirits to the market in terms of pure alcohol with respect to years (Source: TAPDK)

Şekil 4. Türkiye’de yıllara göre 15 yaş üstü kişi başı alkollü içki tüketimi (Kaynak: TAPDK ve TÜİK)

Fig. 4. Per capita consumption (+15 years) in Turkey with respect to years (Source: TAPDK and TÜİK)

Şekil 5. Türkiye’de yıllara göre içki piyasaya arzı ve 15 yaş üstü nüfus (Kaynak: TAPDK ve TÜİK)

Figure 5. Presentation of total alcoholic beverages to the market and per capita consumption (+15 years) in Turkey with respect to years (Source: TAPDK and TÜİK)

Ülkemizdeki içki tüketimi değerlendirilirken göz ardı edilemeyecek unsurlardan biri de ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısıdır. Yabancı turistlerin ülkemizdeki içki tüketimine yadsınamaz bir katkı yaptıkları gerçektir. Her ne kadar kişisel tüketim hesaplanırken sadece ülkemiz 15 yaş üstü nüfusundan bir hesaplama yapılmış olsa da piyasaya arz edilen içki miktarı ile yabancı turist sayısını birlikte değerlendirmenin de önemli bir bakış açısı sağlayabileceği bir gerçektir. Şekil 6'da yıllara göre piyasaya arz rakamları ile ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Aynı yaklaşımla ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı 2006'dan 2014'e sürekli artarken (2015 yılında çok az bir azalma söz konusudur) içki piyasaya arzı 2007'den 2012'ye kadar sürekli artmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi söz konusu aralıktaki içkinin piyasaya arzı % 28,0 artmış (68,6 milyon litre saf alkolden 87,8 milyon litre saf alkole) turist sayısı ise % 36,2 (23,3 milyon kişiden 31,8 milyon kişiye) artmıştır. Bu örnekten de görüldüğü üzere turist sayıları ülkemizdeki içki tüketiminde önemli bir etkiye sahiptir.

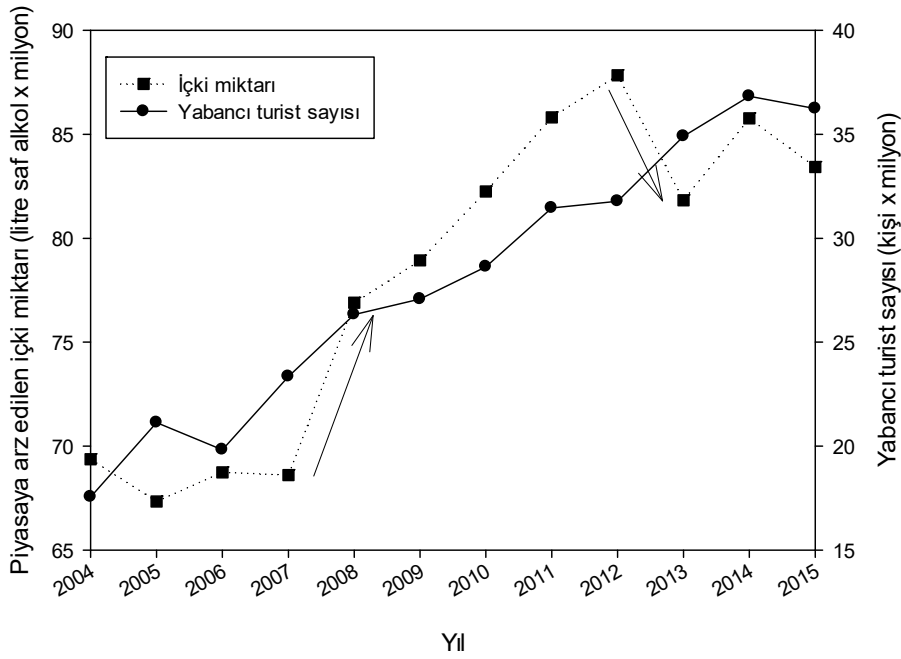
İçki tüketimini etkileyen önemli unsurlardan biri de içkinin fiyatıdır. Alkollü içkilerde fiyatı etkileyen birçok alt etkenler olmasına rağmen bunların içinde en önemli olanlar Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ve Katma Değer Vergisi'dir (KDV). Alkollü içkilerde ÖTV içkinin çeşidine göre değişkenlik göstermekle birlikte her 6 ayda bir Üretici Fiyat İndeksine (ÜFE) göre artırılmaktadır. KDV ise içkilerin tümü için sabit olup % 18'dir. Şekil 7'de şarap ve biranın değişik tarihlerden 2016 yılının başına kadar olan ÖTV miktarları görülmektedir. Bira'nın ÖTV'si 2009'dan 2016'ya % 296,2 şarabınki ise % 218,3 artmıştır. Diğer içkiler için de benzer durum söz konusudur.

Burada örnek bir hesaplama ile ÖTV ve KDV'nin fiyata nasıl yansıdığını göstermek uygun olacaktır: Alkol miktarı hacmen % 5 olan ve 5,5 TL'ye satılan 50 cl'lik (0,5 litre) bira'nın KDV'si: $5,5 \times 18/118 = 0,84$ TL, ÖTV'si ise: $1,03$ TL/litre alkol derecesi $\times 0,5$ litre $\times 5$ alkol derecesi = $2,58$ TL'dir. Bu durumda 5,5 TL'ye satılan ve % 5 alkol içeren 50 cl'lik bira'nın $3,42$ TL'si ($2,58+0,84$) yani % 62,2'si vergidir. Benzer bir şekilde 15 TL'ye satılan 75 cl'lik (0,75 litre) şarabın KDV'si: $15 \times 18/118 = 2,29$ TL, ÖTV'si ise: $5,57$ TL/litre

$\times 0,75$ litre = $4,18$ TL'dir. Bu durumda 15 TL'ye satılan 75 cl'lik şarabın $6,47$ TL'si ($4,18+2,29$) yani % 43,1'i vergidir. Bu örneklerden de görüldüğü gibi verginin fiyata büyük bir etkisi vardır. Fiyat ise tüketimi etkileyen önemli bir değişkendir.

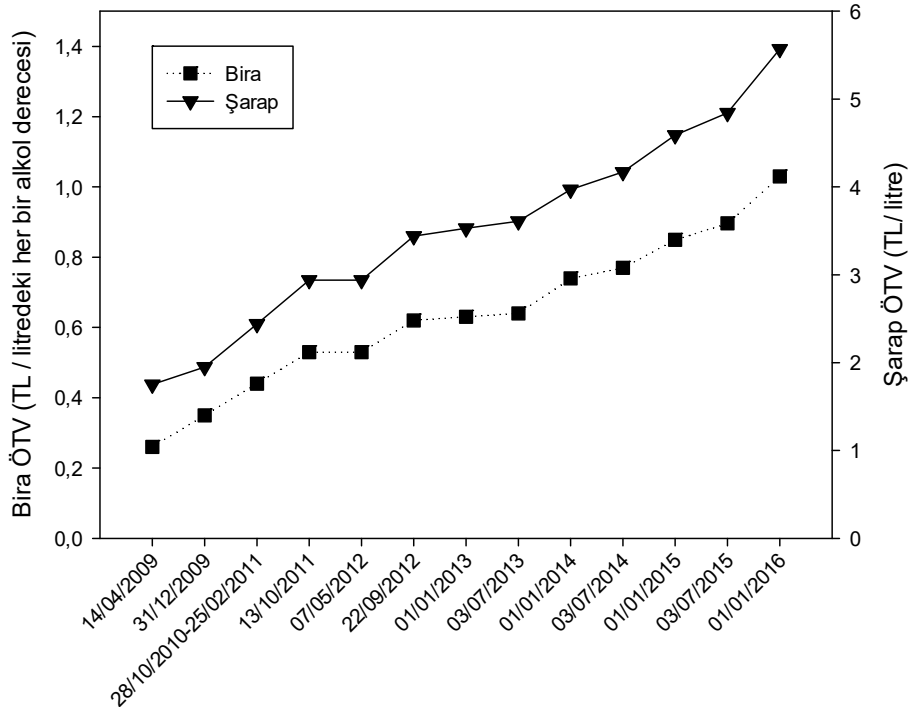
Bazı kurum ve kuruluşların ülkemizdeki alkollü içki tüketimi ile ilgili olarak yapmış oldukları çalışmalar mevcuttur. Bunlara Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2012 yılında yapmış olduğu sağlık araştırması örnek verilebilir (TÜİK, 2012). Bu araştırma 2012 yılında Mayıs-Haziran aylarında, Türkiye toplam, Türkiye kır-kent tahmini verebilecek düzeyde belirlenmiş 14.400 hanede (10.656 hane kent yerleşimi, 3.744 hane kır yerleşimi) gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya göre 15 yaş üstü nüfusun % 79,9'u hiç alkol kullanmamış, % 9,7'si kullanmayan, % 10,4'ü ise kullanan kişilerden oluşmaktadır. Bu rakamlar cinsiyete göre erkek ve kadınlar için sırasıyla % 67,4, % 15,4, % 17,2 ve % 92,0, % 4,2, % 3,8'dir. Toplam nüfusta en çok alkol kullanan yaş grubu % 14,0 ile 25-34 aralığı olup bunu % 13,1 ile 35-44 ve % 11,9 ile 45-54 aralıkları izlemektedir. Söz konusu çalışmada bireylerin alkol kullanmaya başlamasındaki nedenler de sorulmuş olup, bu nedenlerin en önemlileri % 39,4 ile merak, % 19,4 ile eğlence amaçlı, % 17,0 ile arkadaş etkisi ve % 15,1 ile özentidir (TÜİK, 2012).

Konu ile ilgili bir diğer çalışma ise Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun (THSK) 2013 yılında yayımladığı "Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması"dır (THSK, 2013). Bu çalışma için belirlenen 40.008 kişiden 30.521 kişiye ulaşılmış bunlardan da 20.898 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmaya katılanların göre % 8'i ayda bir veya daha az, % 3'ü ayda 2-4 kez, % 2'si daha sık olarak, toplamda % 13'ü alkol kullanmaktadır. 2011 yılında erkeklerin yüzde 23'ü, kadınların yüzde 4'ü alkol kullanmaktadır. Alkol kullanma prevalansı yaş gruplarına göre değişkenlik göstermektedir, en yüksek alkol kullanma prevalansı 35-44 yaş grubundadır. Riskli kullanım olan bir günde 5 ve üzeri standart içki tüketimi % 7'dir (erkeklerde % 8, kadınlarda % 1). Kırdaki alkol kullanımı yüzde 11, kentte yüzde 14'dür. En yüksek alkol kullanımı yüzde 20 ile Batı Marmara bölgesindedir, bunu izleyen iki bölge Ege ve İstanbul bölgeleridir. En düşük kullanım Güneydoğu Anadolu bölgesindedir.

Şekil 6. Yıllara göre içki piyasaya arzı ve yabancı turist sayısı (Kaynak: TAPDK ve Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Figure 6. Presentation of total alcoholic beverages to the market and number of foreign tourists in Turkey with respect to years (Source: TAPDK and Ministry of Culture and Tourism)

Şekil 7. Bira ve şarabın değişik tarihlerdeki özel tüketim vergisi (Kaynak: Maliye Bakanlığı)

Figure 7. Excise duty of beer and wine at different dates (Source: Ministry of Finance)

Bu iki çalışmadan da görüldüğü gibi ülkemizde alkollü içki tüketimi düşüktür. Bu durum kültürel ve dini etkilere bağlı olabileceği gibi, sosyal baskı nedeniyle bu tür çalışmalara katılanların eksik bildirimlerde bulunabileceği de düşünülmelidir (THSK, 2013).

Ülkemizdeki Kişi Başına Alkollü İçki Tüketiminin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması

DSÖ'nün 2014 yılında yayımlanmış olduğu "Küresel Alkol ve Sağlık Raporu" verileri ülkemizdeki alkollü içki tüketiminin birçok ülkeye göre düşük olduğunu göstermekle birlikte Afganistan, Fas, Libya ve Ürdün gibi ülkelerde kişi başına tüketim ülkemizden de düşüktür.

Şekil 8'de ülkemizle birlikte bazı ülkelerin de 2010 yılına ait kişi başına (15 yaş üstü) kayıtlı alkollü içki tüketimi verilmiştir. Bu noktada bir açıklama yapmak uygun olacaktır. Söz konusu raporda ülkemizin kişi başı kayıtlı alkollü içki tüketimi 1,40, kişi başı kayıt dışı alkollü içki tüketimi ise 0,60 olarak verilmiştir. Ancak, TAPDK piyasaya arz verilerini TÜİK 15 yaş üstü nüfus sayılarına bölerek elde edilen 2010 yılına ait kişi başı kayıtlı alkollü içki tüketimi 1,50 olarak hesaplanmış ve bu rakam Şekil 8'de kullanılmıştır. Söz konusu rapora göre (DSÖ, 2014) kayıt dışı tüketim göz önünde bulundurulmaz ise 2010 yılında Dünya'da ortalama kişi başına tüketim 4,7 litre saf alkoldür. Ülkemizdeki alkollü içki tüketimi dünya ortalamasının yaklaşık üçte biri kadardır.

Kayıt Dışı Tüketim

Kayıt dışı alkollü içki DSÖ'nün raporunda kabaca sahte/kaçak veya evde üretilen ve vergilendirmeye tabi tutulmamış içki olarak tanımlanmıştır. Söz konusu raporda da belirtildiği gibi kayıt dışı alkollü içki tüketimini tam olarak bilmek mümkün değildir. Dolayısıyla eldeki bir takım verilere (ülkede yakalanan sahte/kaçak içki sayısı, evlerde üretilen içki miktarı gibi) ve varsayımlara dayanarak kayıt dışı miktarı tahmin edilmiştir.

Ancak, bu çalışmada ülkemizdeki kayıt dışı tüketim tahmini yapılmamıştır. Ülkemizde yasal olarak temin edilen bandrollerin usulsüz kullanılması, çeşitli yöntemlerle ülkeye girişi sağlanan veya sahtesi üretilen alkollü içkilerin piyasaya arz edilmesi, evde 350 litreye kadar şarap üretiminin yasal olmasının yanı sıra yasal olmayan distile

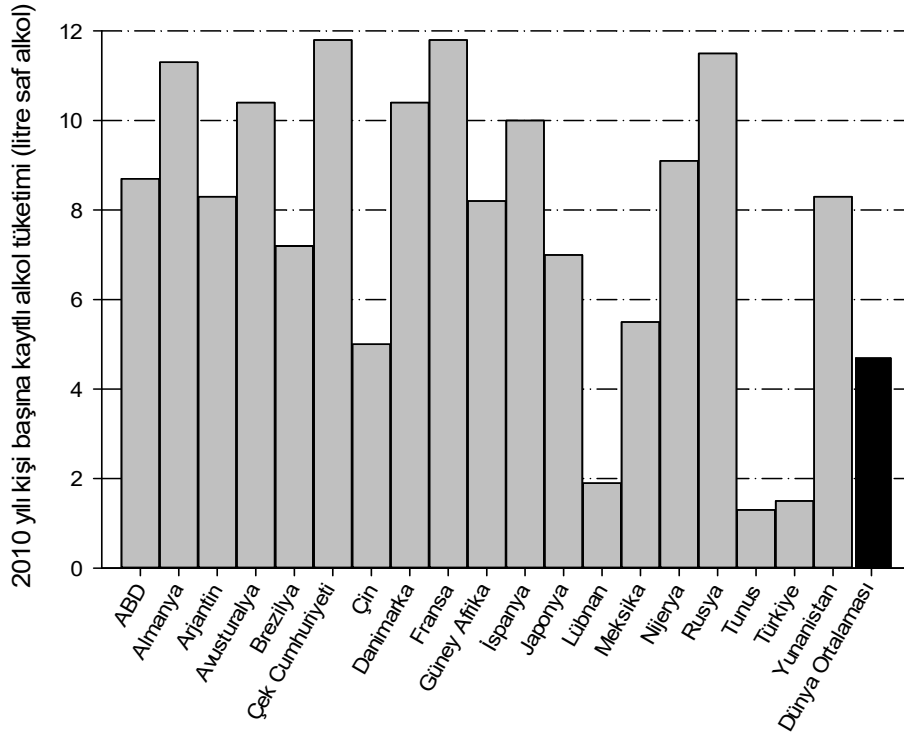
içkilerin de (örneğin rakı) evlerde üretilmesi ve bunun miktarının belirlenememesi gibi birçok etkenden dolayı kayıt dışı piyasaya arz miktarı varsayımı bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Sonuç

Alkolün zararlı kullanımının artmasını önlemek başta toplum ve birey sağlığının korunması olmak üzere, toplumsal yaşam açısından önemlidir. Ülkemizde alkollü içki tüketimi düşüktür, ama riskli kullanımdan etkilenen nüfus dikkate alındığında bu soruna yönelik koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin sağlık politikaları içinde yer alması gerektiği görülmektedir (THSK, 2013).

Alkol kontrolü ile ilgili olarak ülkemizde de bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Perakende satış sınırlaması (22:00-06:00 saatleri arası içki satışının perakende olarak yapılamaması), içkilerin hediye, promosyon veya hediye olarak verilememesi, 18 yaşından küçüklere satış yapılamaması, alkollü içkilerin üzerinde uyarı işaretlerinin yer alması gibi düzenlemeler ülkemizdeki alkol kontrol uygulamalarından bazılarıdır.

Alkol kontrolünde alkollü içkinin reklamına, satışına ve piyasaya arzına dair belli başlı kısıtlamalar yapılması Dünya'da da genel olarak uygulanmaktadır. Ancak, ülkemizde reklam kısıtlaması yerine reklam yasaklamasına gidilmiştir. 4250 sayılı Kanun'un 6. maddesinin 1. fıkrasında "Alkollü içkilerin her ne surette olursa olsun reklamı ve tüketicilere yönelik tanıtımı yapılamaz" hükmü bulunmaktadır. Bu kanaatimce tekelleşmeye neden olabilecek, rekabet ortamını ortadan kaldıracak ve yeni yatırımcıların piyasaya girmesini zorlaştıracak bir hükümdür. Şöyle ki, mevcut piyasaya rakı üreticisi olarak girecek olan bir firma ürününü tanıtamayacağı için tüketicilerce tanınan diğer rakılar içilmeye devam edilecek ve söz konusu firma sesini duyuramayacaktır. Peki bu durumda ne yapılabilir? Gelişmiş ülke uygulamaları esas alınarak içki reklamlarının televizyon, günlük yayınlar (gazete, dergi v.s.), reklam tabelalarında yapılamayacağı ancak haftalık veya aylık yeme/içme dergilerinde yapılabileceği gibi bir uygulama ile reklam yasağı reklam kısıtlamasına dönüştürülebilir.

Şekil 8. 2010 yılında Türkiye’de (Kaynak: TAPDK ve TÜİK) bazı ülkelerdeki (Kaynak: DSÖ (2014)) kişi başına kayıtlı alkollü içki tüketimi. Siyah renkle gösterilen veri dünya ortalamasıdır.

Figure 8. Per capita consumption in 2010 in Turkey (Source: TAPDK and TÜİK) and in some countries (Source: WHO (2014)). Black color represents the World average.

Öte yandan, kayıt dışılıkla etkin şekilde mücadele edilmelidir. Her ne kadar bandrol uygulaması kayıt dışılık anlamında olumlu sonuçlar vermişse de, ÖTV artışları ile birlikte içkilerdeki kayıt dışılık yeniden gündeme gelmiştir. Sınırlarımızdan çok sayıda ucuz içki kaçak olarak girilmektedir. Pahalı içkilerin sahteleri etil alkol veya toksik ve öldürücü etkisi olan metanol kullanılarak üretilmektedir. Bu durumda uygun ve etkin denetim mekanizmaları oluşturulmalı, bu konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar organize bir işbirliği içerisinde hareket etmelidir.

Bilindiği gibi alkollü içkiler piyasasının özelleşmesinden bu yana yerli içkilerin yanında çok sayıda ithal içki de ülkemizde piyasaya arz edilmektedir. Yabancı alkollü içki üreticileri ülkemizi bir pazar olarak görmektedir. Bu durumda, alkollü içki ihracatının desteklenmesi (yurt dışına içki satışının kolaylaştırılması) üreticilerin üretmiş olduğu içkileri iç piyasa yerine yurt dışına vererek hem gelir elde etmemizi hem de iç piyasaya arzı azaltmamızı sağlayacaktır (Buzrul, 2013b).

Alkol kontrolüne ilişkin bir diğer önemli öneri de Türk Ceza Kanunu’nda yapılacak olan radikal değişikliklerdir. Bilindiği gibi alkollü içki tüketip direksiyon başına geçerek kazaya sebebiyet verenler hatta bu kaza sonucunda insanların ölümüne neden olanlar çoğunlukla tutuksuz yargılanmaktadır (Uluç, 2014). Alkollü içki tüketerek direksiyon başına geçenler cinayete teşebbüs (Buzrul, 2013b), ölüme neden olanlar ise cinayetten (Uluç, 2014) yargılanabilirlerse alkolün neden olduğu araba kazalarının önüne geçilebilir.

Sonuç olarak, ülkemizde alkollü içki tüketimi Dünya ortalamasına göre düşüktür ve tüketim bir takım etkenlere göre değişiklik göstermektedir. Dünya’da olduğu gibi ülkemizde de alkollü içki kullanımı erkeklerde kadınlardan daha fazladır. Tüketilen içkilerin yarısından fazlasını bira oluşturmaktadır.

Not

Bu çalışmada yer verilen görüşler yazarın kendi görüşü olup, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu'nu bağlayıcı değildir.

Kaynaklar

- Anonim (2008). TAPDK Alkollü İçkiler Piyasası Daire Başkanlığı Eğitim Dokümanı. Türkiye.
- Buzrul, S. (2013a). Türkiye'nin şarap sektörü. 8. Bağıcılık ve Teknolojileri Sempozyumu. Konya, Türkiye.
- Buzrul, S. (2013b). Sözlü sunum: Alkollü içkiler ve alkol kontrolü. Yeşilay şubeleri bilgilendirme ve istişare toplantısı. Ankara, Türkiye.
- DSÖ (2011). Global status report on alcohol and health.
- DSÖ (2014). Global status report on alcohol and health.
- Kraus L, Bloomfield K, Augustin R, Reese A. (2000). Prevalence of alcohol use and association between onset of use and alcohol-related problems in a general population sample in Germany. *Addiction*, 95, 1389-1401.
- Söylemezoğlu, G., Kunter, B., Akkurt, M., Sağlam, M., Ünal, A., Buzrul, S. & Tahmaz, H. (2015). Bağıcılığın geliştirilmesi yöntemleri ve üretim hedefleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği, VIII. Teknik Kongresi, Bildiriler Kitabı, 606-629.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük (2016). <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi: 15/03/2016
- THSK (2013). Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması. Ankara, Türkiye.
- Türk Gıda Kodeksi Bira Tebliği (2006)
- Türk Gıda Kodeksi Şarap Tebliği (2009)
- Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliği (2005)
- Uluç, H. (2014). Alkolle mücadele. Sabah Gazetesi Köşe Yazısı. Yazı tarihi: 26/09/2014.
- TAPDK (2016). www.tapdk.gov.tr Erişim tarihi: 18/03/2016
- TÜİK (2016). www.tuik.gov.tr Erişim tarihi: 18/03/2016
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016). www.kultur.gov.tr Erişim tarihi: 18/03/2016
- Maliye Bakanlığı (2016). www.gib.gov.tr Erişim tarihi: 18/03/2016